

TARIM HAVZASI ABDALLARININ GİZLİ DİLİ: EYNUCA**Serkan ÇAKMAK*****Öz**

Doğu - batı hattında Çin'den başlayıp Anadolu'dan geçerek Avrupa'ya uzanan kadim ticaret rotası İpek Yolunun geçiş güzergâhında, Taklamakan Çölünün batı kıyısında yer alan kuzeyden güneye Kaşgar, Yarkend, Hotan çizgisi boyunca farklı şehir, ilçe ve köylerde dağınık hâlde yaşayan Abdallar, günlük yaşamlarında Uygurca konuşmakla beraber kendilerinden olmayan kimselerin onları anlamalarını istemedikleri durumlarda kendi aralarında ayrı bir dil kullanırlar. Bu dil, temel kelime hazinesi büyük oranda Farsça menşeli sözcüklerden oluşan ancak gramer hususiyetleri bakımından bütünüyle yerli Uygur ağızlarına benzeyen melez bir lisandır. Yerli ahalinin işaret edilen Abdal gruplarına verdiği isim Eynu olduğu için söz konusu dil literatürlerde sıklıkla Eynuca adıyla anılmaktadır.

Bu çalışmada, öncelikle “Eynu” adıyla maruf Abdal zümrelerinin yaşadıkları coğrafya, nüfusları, günlük yaşamları ve kökenleri hakkında bilgiler verilmiştir. Daha sonrasında ise “Eynuca” adıyla tabir olunan Abdal dilinin ses bilgisi, şekil bilgisi, cümle bilgisi ve söz varlığı, bu dil üzerine yapılan etütlerden hareketle Uygurca ile karşılaştırmalı olarak tanıtılmıştır. Son olarak bu ilginç anlaşma vasıtasının niteliği ve menşei ile ilgili fikirler beyan edilmiş ve Anadolu Abdalları ile Eynuların sosyo - ekonomik durumları ve onların gizli dilleri ile Eynuca arasındaki benzerlikler dikkate alınarak Eynucanın Tarım Havzası Abdallarının gizli dili olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Eynu, Abdallar, gizli dil, Tarım Havzası.

**THE SECRET LANGUAGE OF THE ABDALS IN TARIM BASIN:
ÄYNU****Abstract**

The Abdals who live dispersedly in different cities, towns and villages where are located along Kashgar, Yarkand and Hotan from north to south at west edge of Taklamakan Desert located on the route of Silk Road, ancient commercial route of trade, where reached from China to Europe by passing Anatolia speak Uyghur in their daily life, however, in the case they want that others can't understand their speech, they use a different language in order to communicate each other. Though this language has a vocabulary containing many Persian words, their all grammatical properties are akin to grammatical properties of native Uyghur dialects. The Abdal groups are called Äynu by native people. Hence, this language is termed Äynu Language in literature.

In this paper, firstly it was given information about households, populations, daily life and origin of the Abdal classes known as Äynu. Then, it was expressed phonological, morphological and syntactic features and vocabulary of Äynu Language by comparing with Uyghur based upon etudes that were conducted relating to the language. Finally, it was stated ideas about quality and origin of this language and concluded that Äynu Language is secret language of Abdals living in Tarim Basin by expressing similarities

* Arş. Gör.; Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, serkancakmak@msn.com.

between the secret language of Anatolian Abdals and Äynu besides socio-economic positions of Anatolian Abdals and Äynu's.

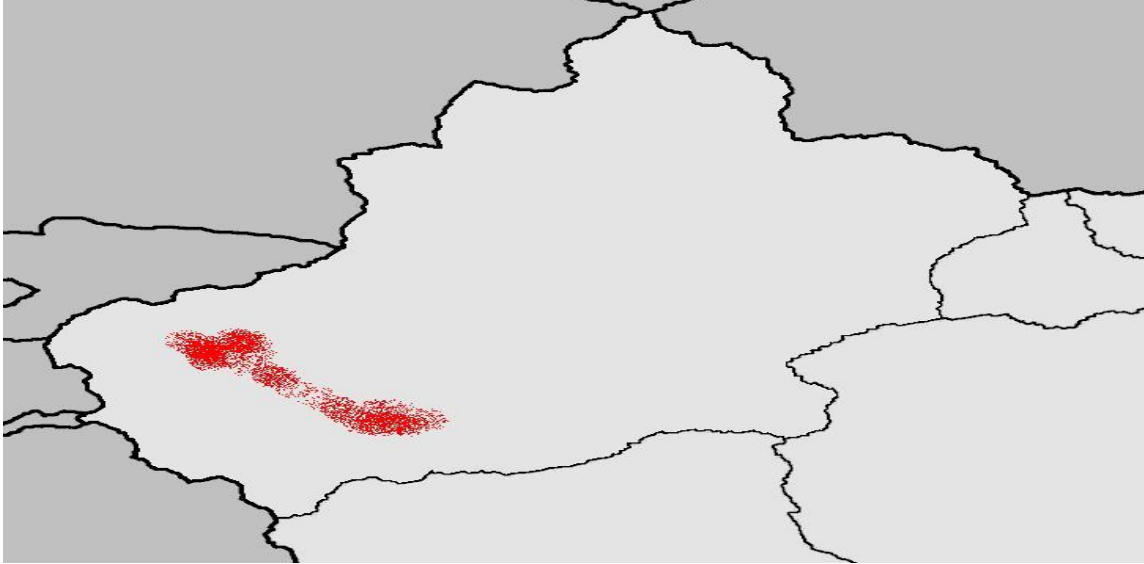
Keywords: Äynu, Abdals, secret language, Tarim Basin.

Giriş

Taklamakan Çölünün batı kıyısı boyunca dağınık hâlde yaşayan, geçimlerini çoğunlukla çerçicilik ve dilencilikle temin eden ahali yerli komşuları olan Uygurlar tarafından genellikle onlara “Abdal”, Hotan ilinin Tamigil köyündekiler tarafından ise “Eynu¹” olarak (Johanson, 2011: 34) adlandırılırlar. Tarım havzasının sosyo - ekonomik olarak çevresindeki komşularından tecrit edilmiş bu Abdal grupları, kelime hazinesi büyük oranda Farsça olan ancak tüm gramer özellikleri bakımından yerli Uygur ağızlarına benzeyen bir dili yalnızca çevresindeki insanlar tarafından anlaşılmayı istemedikleri durumlarda kendi aralarında iletişim vasıtası olarak kullanırlar.

1. Eynuların Yaşadığı Coğrafya ve Nüfusları

Eynular, eski İpek Yolu üzerinde bulunan ve bugün Çin Halk Cumhuriyeti Şincan Uygur Özerk Bölgesinin güneybatısında yer alan, Taklamakan Çölü kıyısındaki Şule, Yenihisar, Yarkent, Karakah, Lop ve Hoten gibi yerleşim bölgelerinde dağınık olarak yaşamaktadırlar (Lee-Smith, 1996: 851). Toplam sayıları 30.000'den az olduğu düşünülen Eynuların (Johanson 2011: 34) yaşadıkları alanlar aşağıdaki haritada gösterilmiştir:

Yukarıdaki haritada² kırmızı ile gösterilen bölge, Taklamakan Çölünün batı kıyısı boyunca Abdal gruplarının dağınık hâlde yaşadıkları sahayı göstermektedir.³

¹ Söz konusu ahaliyi Anadolu ve Orta Asya'daki diğer Abdal gruplarından ayırmak için bu çalışmada onlar için “Eynu” adı ve dilleri için de “Eynuca” tabiri kullanılmıştır.

² Haritanın kaynağı için bk. <https://en.wikipedia.org/wiki/File:AiniMap.JPG>

19. asır sonları ile 20. asrın başlarında birçok Batılı bilim adamı ve araştırmacı, Eynuların ikamet ettiği bu coğrafyayı ziyaret ederek onların yaşamları, gelenekleri, kültürleri ve dilleriyle ilgili değerli bilgiler edindiler (Hilden, 1949: 72). Farklı zamanlarda bölgeye giden söz konusu araştırmacıların aktardıkları raporlar doğrultusunda Eynuların yaşadıkları yerleşim yerleri, aile ve kişi sayıları yıllara göre aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Yerleşim Yeri	Aile Sayısı	Kişi Sayısı	Yıl	Kaynak Kişi
Keriya	50		1893	Fernand Grenard
Çerçen	7-8		1893	Fernand Grenard
Paynap	400		1906	Paul Pelliot
Tezgün	5		1906	Paul Pelliot
Tamigil/Yurungkaş		yaklaşık 40	1906	Albert von Le Coq
Tamigil/Yurungkaş	77	yaklaşık 385	1906	Carl Gustaf Emil Mannerheim
Hayranbah/Yarkend	70	yaklaşık 350	1906	Carl Gustaf Emil Mannerheim
Paynap	40/50	yaklaşık 180	1907	Carl Gustaf Emil Mannerheim
Çin Türkistanı		1000	1915	Ella Constance Sykes, Percy Molesworth Sykes
Gerboz (Hotan civarı)		1000	1976	Cav Şiyangru, Haşim Turdı
Lop, Karakaş, Yarkend, Yengisar, Kaşgar-Yengişehir, Kuça, Gerboz İlçesi, Yalkun Beldesi, Yurungkaş Beldesi, Paynap Köyü, Derviş Köyü, Nurluk Beldesi, Çiriya/Ukadi, Şark Kızardi, Kaçun Köyü,			1981	Şiripcan Qasim
Tüm Şincan Özerk Bölgesi		3000	1983	Müttalip Siddiq
Kaşgar, Şeyhler bilhassa Hotan, Yengisar, Yarkend, Yopurga/Aççık, Maralveşi/Aksakmaral, Serikboya, Payzavat/Ödeklik, Hoşavat; Kaşgar çevresi ile Üstün, Artuş, Aksu, Kuçar, Bay, Urumçi, Bortala, Miçuan		1000	1983	Müttalip Siddiq
Uygur Özerk Bölgesi		4000	1983	Otto Ladstätter, Andreas Tietze
Şincan Bölgesi		20.000 kadar	1986	Otto Ladstätter, Andreas Tietze

(Ladstätter, Tietze, 1994: 107)

2. Eynuların Günlük Yaşamları Hakkında Bazı Bilgiler

Doğu Türkistan'da yaşayan Abdal grupları, kapalı bir topluluk oldukları için 19. yüzyılın ortalarına kadar kendilerinin günlük hayatları hakkındaki malumat oldukça azdı.

³ Söz konusu coğrafyada dağınık hâlde yaşayan Eynular, Heni ve Tamigil hariç, diğer köylerdeki Eynuları tanımak bir tarafa onların varlıklarından bile haberdar değildir (Hayasi 2007: 183).

Abdallara ikamet ettikleri köyler dışında çoğunlukla sırtlarında bir dilenci torbası ve ellerinde dilenci asası ile dolaşırken rastlanırdı. Bunlardan bazıları, sonradan yerleşik yaşama geçerek çiftçilikle uğraştı; hatta bazıları ekonomik durumunu oldukça iyi hâle getirerek zenginleşti. Bununla birlikte asıl büyük çoğunluk atalarının geleneğini devam ettirerek profesyonel dilencilığe devam etti.

Kendilerine has bu mesleklerinin yanında gezileri sırasında süpürge, elek, kaşık, kilim ve çuval gibi şeyler satarak çerçilik de yaptılar.

Abdallar, her nereye gitseler oradaki yerli ahali onları birtakım hile ve desiseler çevirmekle suçlayarak sevmez, tiksindir, aşığılar ve horlarlar. Abdallar kendi aralarında evlilik yaparlar komşuları olan ahali ile kız alıp vermeleri ise nadiren görülen bir durumdur (Hilden, 1949: 73).

3. Eynuların Menşesine Dair

Eynular resmi olarak Uygur etnisitesi içerisinde gösterilmelerine rağmen onlar bu kimliği reddetmekte ve kendilerini İranî bir kavmin torunları olarak tanımlamaktadırlar (Lee-Smith, 1996: 851).

Eynucanın Türkçe olmayan söz varlığıyla yakından ilgilenen araştırmacıların birçoğu bu durumu Eynuların kökeni ile ilişkilendirmektedir (Hayasi, 2000: 434; Hilden, 1949: 76).

Eynuların yüz ve boy gibi fenotip özellikleri üzerine incelemelerde bulunan Hilden, onların Mongoloid ırklardan farklı olduğunu ve büyük oranda Armenoid - Orientalid karışımı ırkların dış görünüşlerini yansıttıklarını ifade etmiştir (1949: 75).

Hilden, Eynuların bölgede yaşayan Mongoloid tipli diğer kavimlerden farklı bir dış görünüşe sahip olmaları ve konuştukları dilin kelime hazinesinin büyük oranda Farsça kökenli sözcüklerden oluşmasını, onların bugün yaşadıkları bölgeye çok daha batıdan geldiklerine dair delil olarak değerlendirir.

Nitekim Eynulardan ilk bahseden Grenard, onların İslam fütuhatinin ilk dönemlerinde Doğu Türkistan bölgesine gelen Şii kolonizatörlerin torunları olduğunu düşünür. Daha sonraları buraya kalabalık gruplar hâlinde gelen Sünni Müslümanların Şiileri sosyal hayatta gerilettiklerini iddia eder. Zira Grenard, Eynuların her ne kadar Sünni'ymiş gibi görünmeye çalışsalar da Şii inancına dair bazı izleri hayatlarında gözlemlemiştir. Grenard, raporunda Eynuların Hz. Ali'nin torunları olan On İki İmam'a hürmet ve her yıl Hz. Hüseyin'in yasını tutmak gibi birtakım Şii ritüelleri gizlice yerine getirdiklerine şahit olduğunu ifade eder (Lee-Smith, 1996: 851)

Lee-Smith de, Eynuların Şii İranlıların torunları olduğu görüşü temelinde onların tarihî macerasıyla bugünkü sosyo - ekonomik pozisyonları arasında bağ kurarak tarihî bir senaryo çizer. Ona göre Eynular, iki büyük dalga hâlinde bu topraklara göç eden Farsların çocuklarıdır.

İlk büyük dalga miladi sekizinci asrın sonlarına yakın bir dönemde İslamı yaymak amacıyla gelenlerdir. Bu ilk dalga iki gruptan oluşmaktaydı. Bu gruplar: Daha az sayıdaki güçsüz Şii grup ile kalabalık olan güçlü Sünni gruplardı. Güçsüz Şii grup, Sünni grubun baskılarından korunmak için Şii kimliğini gizlemişti.

İkinci büyük dalga ise İpek Yolunda yüzyıllardır ticaret yapan ancak on yedinci asırda bu yolun ticari önemini yitirmesiyle burada kalan İranlı tüccarlardır. Bu tüccarlar buraya daha önceden yerleşmiş ilk büyük dalganın çocuklarına katılmışlardı.

Lee-Smith, tarihî macerasını yukarıdaki şekilde tasvir ettiği Farsların yüzyıllarca bölgedeki yerli Uygur ahali ile kız alıp verdiklerini bu nedenle iki millet arasında ciddi bir karışım yaşandığını ifade eder. Etnik anlamdaki bu karışma liguistik bir melezleşmeyi de beraberinde getirmiş ve bugünkü Eynuca söz konusu sosyo - tarihsel zemin üzerinde şekillenmiştir (1996: 861).

Tüm İslam dünyasında asırlardır büyük tepkiyle yâd edilen Kerbela vakası, Abdalların ötekileştirilmesinin efsanevi kaynağı olarak görülür. Nitekim peygamber torunu Hüseyin ve onun silah arkadaşlarının Fırat nehrinden su çekmelerine engel olarak onların ölümüne neden olanların Abdalların ataları olduğu rivayet edilir. Rivayete göre Hüseyin, öleceği sırada Abdalları ve onların çocuklarını lanetlemiştir. Bu nedenle bugüne kadar dolaşarak dilenen garip insanlar olarak gelmişlerdir (Hilden, 1949: 73).

Ancak şifahen aktarılan bu anlatının oluşmasına neden olacak bir durum, Mannerheim ve Grenard tarafından Abdallar arasında gözlenmiştir. Hüseyin Kerbela'da şehit edilmesinin tutulduğu günü Abdallar bir ziyafetle kutlarlar (Hilden, 1949: 73).

Eynuların menşesine dair yukarıda beyan edilen her iki iddianın birbiriyle son derece mütenakız olduğu görülür. Bu tenakuzun eksenini ise Eynuların Şii ya da tam tersi bir kimliğe sahip olmalarıyla ilgilidir.

Nitekim Lee-Smith, Eynuların atalarının buralara ilk gelen İranlı Şii kolonizatörler olduğunu iddia ederek bu iddiasına Eynuların Şii pratikleri devam ettirdiğine dair bir takım gözlemleri şahit olarak getirir.

Buna karşın Hilden şifahi geleneğe istinaden onların tam tersine Şii inancın en önemli değerlerinden olan İslam peygamberinin torunu Hüseyin'e zulmedenlerden olduğunu ve tüm

Müslümanların bilhassa Şii mezhebinin yas gününü kutlamayla geçirdikleri yönünde görüş bildirir.

Bu tenakuzun yanı sıra Lee-Smith'in Eynuları sekizinci asrın sonlarında bölgeye gelen İranlı Şiilerin çocukları olarak değerlendirmesi fikri anakroniktir. Zira Doğu Türkistan topraklarına (Kaşgar'a) ilk Müslüman akınları 715 yılında Emevi Halifesi Kuteybe bin Müslim tarafından yapılmıştır (Yiğit, 2002: 491). Müslim'in Kaşgar'a gönderdiği ordusunda İranlı Şii'ler olduğuna dair tarihî kaynaklarda bir bilgi olmadığı gibi Arap milliyetçiliği politikasını benimseyen Emevi Halifeliği Şii mezhebi mensuplarınca peygamberin torunu Hüseyin'i katletmesi nedeniyle telin edilir.

Eynuların menşesine dair en çok kabul gören iddialardan biri de onların 5. ila 6. yüzyıllarda Türkistan ve Hindistan coğrafyasında imparatorluk kurmuş olan Akhunlar (Eftalitler)'in torunları olduğu yönündedir (Osmanov, 2004: 12 - 13). Eftalitler ile Abdallar arasında münasebet kurulmasının temel sebebi tarihî kaynaklarda Akhunlara verilen isimlerin Abdal adıyla benzerliğidir. Örneğin: Süryani yazarları Akhunları; Eptalit ve Abdel; Grek kitapları Abdelai şeklinde kaydeder. İslam Arap kaynaklarında ise Abdal ile ilgili Heyatıl Heyatıla yazılışları vardır (Konukçu, 2002: 828 - 829).

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere Eynuların menşesine ve bugün yaşadıkları coğrafyadaki dağılım süreçlerine dair henüz herkesin kabul ettiği bir teori bulunmamaktadır. Bu anlaşmazlığın sebebi, Eynu köylerinde çalışma yürüten her bir araştırmacının edindiği verilere bağlı olarak kendince mantıklı bir hikâye ileri sürememesidir (Hayasi 2007: 183).

4. Eynuca

Eynuca; fonolojik, morfolojik ve sentaktik bakımdan Uygurcaya benzeyen ancak sahip olduğu söz varlığı açısından büyük oranda Farsça ile benzeşen dilbilimsel bir varyanttır (Hayasi, 2000: 434). Doğu Türkistan'daki Abdallar arasında özel bir anlaşma vasıtası olan Eynuca adlı gizli dil, Türk Dünyasındaki gizli diller arasında Türkoloji'de en iyi araştırılmış olanıdır (Demir, 2002: 422).

4.1. Ses Bilgisi

4.1.1. Eynucanın Ses Envanteri

Eynucanın ses envanteri, gerek ünlüler gerekse ünsüzler açısından bütünüyle Yeni Uygur Türkçesinde olduğu gibidir.

4.1.1.1. Ünlüler

Eynucada sekiz kısa ünlü bulunmaktadır. Bunlar: a, e, è, o, ö, u, ü, i dir⁴. Bunlara ek olarak “i” sesinin allafonu olan “ı” sesi de telaffuzda görülür.

4.1.1.2. Ünsüzler

Eynucada 22 ünsüz bulunmaktadır: p⁵, t, k, q, b, d, g, ç, c, s, ş, x, v, z, ğ, h, m, n, ŋ, l, r, y.⁶

4.1.2. Ses Olayları

Burada anılacak olan ses hadiseleri, Eynucanın fonetik açıdan Uygurcaya benzerliğini gösterenlerdir. Eynucanın telaffuzunda köyden köye birtakım ses değişiklikleri de mevcut olmakla beraber bu çalışmanın maksadını aşması nedeniyle burada onlara yer verilmemiştir⁷.

4.1.2.1. Daralma

Yeni Uygur Türkçesinin en tipik özelliklerinden biri; birden çok heceli kelimelerin son hecesinde bulunan /a/ ve /e/ seslerinin açık - orta hecede kalmaları durumunda daralarak /i/’ye dönüşmeleridir (Yazıcı Ersoy, 2007: 365). Eynucada da ifade edilen morfo - fonetik değişim aynen görülür: deste ‘el’ > destim ‘elim’, roğan ‘yağ’ > roğini ‘yağı’ (Hayasi vd., 1999: 23).

4.1.2.2. Ünsüz Düşmesi

Modern Uygur dilinin genellikle ağızlarında, kelime sonlarındaki akıcı /r/ sesinin düştüğü görülür (Coşkun, 1998: 803). Tıpkı Uygur ağızlarında olduğu gibi Eynucadaki bazı sözcüklerin sonunda bulunan “r” sesi düşerek kendinden önceki ünlüyü uzatır. Ancak kelimenin ek alması durumunda “r” sesi tekrar belirir.

üştuu ‘deve’ > üşturum ‘devem’, hasaa ‘inci’ > hasırım ‘incim’, hilaa ‘kenevir’ > hilirim ‘kenevirim’ (Hayasi vd. 1999: 23 - 24).

Eynucada da Uygurcada olduğu gibi 6 tip hece bulunur: CV, CVC, CVCC, V, VC ve VCC (Hayasi vd., 1999: 25; Lee-Smith, 1996: 852).

⁴ Farsçada bulunmayan ön yuvarlak ünlüler, (ö, ü) Uygurcanın etkisiyle Eynucada sıkça kullanılır (Lee-Smith, 1996: 852).

⁵ “ı” sesi birkaç örnekte görülmekle birlikte her zaman “p” ünsüzünün yerine kullanılabileceği için “p”nin allafonu olarak değerlendirilir.

⁶ Eynuca üzerinde Uygurcanın fonolojik etkisinin ne denli fazla olduğunu göstermek için burada şunu da zikretmek gerekir ki: ñ” ve “v” sesleri hariç bütün ünsüzler önseste kullanılabilir.

Eynucanın Uygurcadan fonolojik tek farklılığı, deg ‘tava’, seg ‘köpek’ ve xorug ‘domuz’ gibi kelimelerin patlayıcı tonlu “g” sesi ile sonlanmasıdır (Hayasi vd., 1999: 24 - 25).

⁷ Mesela: Eynucanın 3 varyantında (Şeyxil, Hotan ve Qaçun) görülen ses değişiklikleri için bkz. (Hayasi 2007: 188 - 190).

4.2. Biçim Bilgisi

4.2.1. İsim Yapımı

Eynucadaki isimlerin çok büyük bir kısmı Türkçe olmayan çoğunlukla Farsça kökenli kelimelerdir. Ancak yabancı kökenli kimi isimlerden Türkçe isimden isim yapım eklerinden biri olan /+lik/, /+luq/, /+lük/ ekleriyle yeni isimler türetildiği görülür (Osmanov, 2004: 16)

4.2.2. Fiil Yapımı

Eynucada kökü Türkçe olmayan unsurlardan fiil tabanı elde etme işlemi temel olarak iki yolla sağlanır. Bunlar yapım ekleriyle türetme ve yardımcı fiillerle birleşik fiil üretmedir. İki temel yolla türetilen bu fiilleri dört gruba ayırabiliriz:

1. Farklı Türk dillerinde de isim tabanlarından fiil türetmede sıkça kullanılan /+IA-/ ekiyle yapılanlar. (ateş+le-, ‘yak-’ soxun+la- ‘söyle-’, xoo+la- ‘ye-’, boy+la- ‘kok-/kokla-’)
2. Büyük bir çoğunluğu Uygurca (qil-) ve (bol-) yardımcı fiilleriyle elde edilen birleşik fiiller⁸. (ateş qil- ‘yak-’, xende qil- ‘gül-’, hes bol- ‘ortaya çık; gel-’)
3. /+IA-/ isimden fiil yapım ekiyle oluşturulan fiil tabanlarına fiilden fiil yapan eklerin getirilmesiyle elde edilenler. (ateşle-n- ‘yan-’, bisyarla-n- ‘art-; çoğal-’, kemterle-n- ‘azal-’, ruşenle-n- ‘parla-; aydımlan-’)
4. Yardımcı fiillerle oluşturulan birleşik fiil tabanlarına fiilden fiil yapan eklerin getirilmesiyle yapılanlar. (diidi qul-dur- ‘öğret-; bellet-’, poozi qulı-ş- ‘öpüş-’⁹)

Eynucada fiil tabanlarının elde edilmiş şekli, Türk dillerinin birçoğunda yabancı kökenli isimlerden fiil teşkilinde uygulanan yöntemlerle aynıdır (Hayasi, 2000: 436 - 437).

4.2.3. İsim Çekimi

Eynucanın isim işletimi (çokluk, iyelik ve hâl) bütünüyle Uygurcadan kopyalanmıştır (Osmanov, 2004: 15).

4.2.3.1. Çokluk Eki

Eynucadaki çokluk ekleri Yeni Uygur Türkçesindeki ile aynıdır. Çokluk çekimi için /+IAr/ eki kullanılır: kes ‘kişi’ > kesler ‘kişiler’, betçe ‘çocuk’ > betçeler ‘çocuklar’, çiz ‘şey’ > çizler ‘şeyler’

⁸ Bu yardımcı fiiller dışında sayıları az da olsa yine Uygurca (sal-) ve (qista-) yardımcı fiilleriyle oluşturulmuş birleşik fiiller de mevcuttur (Hayasi, 2000: 439).

⁹ Tüm bu fiiller Hayasi’nin 1997 Ağustosunda Paynap bölgesinde yaptığı derlemeler neticesinde tespit ettiği fiil listelerinden alınmıştır. Daha fazlası için bk. (2000: 437 - 438).

4.2.3.2. İyelik Ekleri

İyelik çekimi tüm şahıslar için Yeni Uygur Türkçesinde kullanılan iyelik ekleriyle yapılır (Hayasi *vd.*, 1999: 26; Lee-Smith, 1996: 855).

	Teklik		Çokluk	
1. Şahıs	/+(I)m/ cāmam	ceketim	/+(I)mız/ cāmımız	ceketimiz
2. Şahıs	/+(I)ŋ/ cāmaŋ	ceketin	/+(I)ŋlar/ cāmaŋlar	ceketiniz
3. Şahıs	/+ø/ cāmisi	ceketi	/+ø/ cāmisi	ceketleri

4.2.3.3. Hal Ekleri

Eynucada hâl çekimi standart Uygurcada hâl çekimi için kullanılan eklerle yapılır.

Nominatif	/+ø/ xayne	ev
Akkuzatif	/+(I)ni/ xaynıni	evi
Datif	/+(I)KA/, xayniŋe	eve
Ablatif	/+(I)DIn/ ¹¹ xaynıdın	evden
Lokatif	/+(I)DA/ ¹² xaynıde	evde
Genitif	/+nIn/ xaynıniŋ	evin

Eynucada yukarıdaki hâl ekleri dışında karşılaştırma (komperatif) ve küçültme ekleri de Uygurcadan alınmıştır. Eynucada sıfatlarda derecelendirme yapmak için Uygurca /+rAK/ eki kullanılırken isimlerde küçültme anlamı Uygurcadan alınan /+GInA/, /+KInA/ ekleriyle yapılır (Osmanov, 2004: 15).

4.2.4. Fiil Çekimi

Eynucada fiil çekimi de bütünüyle Uygurca fiil çekim ekleriyle yapılır. Gerek kip ve zaman ekleri gerekse şahıs ekleri hatta fiilimsi ekleri bile Uygurca ile birebir benzeşmektedir (Osmanov, 2004: 16).

4.2.4.1. Görülen Geçmiş Zaman Çekimi

Eynucada görülen geçmiş zaman çekimi fiil tabanlarına getirilen ve uyuma göre değişiklik gösteren alamorflarıyla /-dı+/, /-di+/, /-du+/, /-dü+/, /-tı/, /-ti+/, /-tu+/, /-tü+/> dür.

¹⁰ Datif eki, Yeni Uygur Türkçesinde olduğu gibi ince veya kalın ünlüleri ihtiva etmesi ve tonlu - tonsuz karşıtlığı bakımından dört alamorfa sahiptir (Lee-Smith, 1996: 855): maşal ‘et’ > maşalğa ‘ete’, kuşut ‘ceset’ kuşut > kuşutqa ‘cesete’, deste ‘el’ destige ‘ele’, ateş > ateşke ‘ateşe’ (Hayasi *vd.*, 1999: 27).

¹¹ Ablatif eki, Yeni Uygur Türkçesinde olduğu gibi tonlu - tonsuz karşıtlığı bakımından dört alamorfa sahiptir (Hayasi *vd.*, 1999: 27; Lee-Smith, 1996: 855).

¹² Lokatif eki, Yeni Uygur Türkçesinde olduğu gibi ince veya kalın ünlüleri ihtiva etmesi ve tonlu - tonsuz karşıtlığı bakımından dört alamorfa sahiptir (Lee-Smith, 1996: 855): çagăr ‘ocak, fırın’ > çagarda ‘fırında, ocakta’ cey ‘yer’ > ceyde ‘yerde’, şep ‘gece’ > şeptе ‘gecede’ (Hayasi *vd.*, 1999: 27).

		Teklik		Çokluk	
1.	Şahıs	gilivettim	tıraş oldum	xorliduq soxunlaştıq	yedik konuştuk
2.	Şahıs			hes bolduñuz	geldiniz
3.	Şahıs	hes voldi	geldi	pellidi	karar verdiler

4.2.4.2. Geniş Zaman Çekimi

Geniş zaman çekimi Uygur edebî dilinde olduğu gibi /-(y)I+/ekiyle yapılır. /-(y)A durur+/ yapısından gelişen bu ekin üçüncü şahıslardaki çekimi /-(y)I du/ şeklindedir.

nigālaymen ‘görürüm’ nigālaydu ‘görür/görüler’

4.2.4.3. Şimdiki Zaman Çekimi

Eynucada şimdiki zaman çekimi standart Uygur dilinde olduğu gibi /-vati+/ ekiyle yapılır. /-yata durur+/ yapısından eklenen bu ekin üçüncü şahıslardaki çekimi /-vatidu/ şeklindedir.

gulutlavatidu ‘ağrıyor’

4.2.4.4. Emir Kipi

Emir kipi çekimi de Uygurcadaki ile benzerdir. İkinci şahıs emir çekimi işaretlidir.

nigalat ‘göster’ dexlivet ‘koy’

4.2.4.5. İstek Kipi

Eynucada istek kipi çekimi, çağdaş Uygurcanın Kaşgar ağzındaki çekimle birebir benzeşmektedir.

çikili ‘çıkalım’

4.2.5. Sözcük Türleri

4.2.5.1. Sayı Sıfatları

4.2.5.1.1. Sıra Sayı Sıfatları

Eynucada asıl sayı sıfatları bütünüyle Farsçadan kopyalanmıştır. Ancak sıra sayı sıfatları, Farsça sayı sıfatlarına Uygurca sıra sayı sıfatı yapan /+(I)ncI/’nın eklenmesiyle yapılır (Lee-Smith, 1996: 854, Osmanov, 2004: 15). Aşağıda asıl ve sıra sayı sıfatlarından bazıları, karşılaştırmalı olarak sunulmuştur:

Asıl Sayı Sıfatları			Sıra Sayı Sıfatları		
Eynuca	Farsça	Uygurca	Eynuca	Farsça	Uygurca
yek	yek	bir	yekinci	yeküm	birinçi
du	du	ikki	durunci	duvum	ikkinçi
si	se	üç	sirinci	sivum	üçinçi
pence	penc	peş	pencinci	pencum	beşinci
deh	deh	on	dehinci	dehum	oninçi
bist	bist	yigirme	bistinci	bistum	yigirminçi

4.2.5.1.2. Kesir Sayı Sıfatları

Eynucada kesir sayı sıfatları Uygurcada olduğu gibi Farsça sayı isimlerine eklenen ablatif eki /+Dın/ ekiyle yapılır (Osmanov, 2004: 16).

4.2.5.2. Zamirler

Eynucada kullanılan zamirler de Uygurcadan kopyalanmıştır. Şahıs, işaret, soru, zamirleri bütünüyle modern Uygurcada kullanılanlara benzemektedir.

4.2.5.2.1. Şahıs Zamirleri

	Teklilik	Çokluk
1. Şahıs	men	biz
2. Şahıs	sen	siz ¹³
3. Şahıs	u	ular

4.2.5.2.2. Soru Zamirleri

Eynucada kullanılan tüm soru zamirleri de Uygurcadan ödünçlenmiştir. Bu zamirlerden bazıları şunlardır: kim, nime ‘ne’, qaysi ‘hangi’, qandaq ‘nasıl’, qačan ‘ne zaman’ ne ‘nerede’ (Lee-Smith, 1996: 857).

4.2.5.2.3. Dönüşlülük Zamiri

Eynucada dönüşlülük zamirleri, Uygurca dönüşlülük zamiri /öz/ ‘kendi’ üzerine eklenen Uygurca iyelik ekleriyle¹⁴ oluşturulur (Lee-Smith, 1996: 857).

¹³ Her ne kadar standart Yeni Uygur Türkçesinde ikinci çokluk şahıs zamiri olarak /siler/ biçimbirimi (Yazıcı Ersoy, 2007: 382) kullanılsa da /siz/ biçimbirimi, Uygur ağızlarında söz gelimi Lopnor Ağzında (Aliyeva, 2013: 93), Kaşgar ve Yarkend Ağzında (Shaw, 1878: 24) hâlâ kullanılmaktadır. Eynucadaki bu biçimbirim muhtemelen Uygurcanın güney ağızlarından kopyalanmıştır.

¹⁴ Buradaki tek farklılık 1. teklilik ile 2. teklilik ve çokluk şahıs iyelik ekleri Uygurcada /öz/ zamiri üzerine yuvarlak ünlüyle getirilerken (özüm, özüñ, özüñler) (Yazıcı Ersoy, 2007: 383) Eynucada ekler, düz-geniş-ince /e/ ünlüsüyle getirilir.

	Teklik		Çokluk	
1. Şahıs	özem	kendim	özümüz	kendimiz
2. Şahıs	özeñ	kendin	özeñler	kendiniz
3. Şahıs	özi	kendi	özi	kendileri

4.2.5.3. Edatlar

Eynucada kullanılan “qetim, teximu, üçün, keyin” gibi edatların hepsi Uygurcadan kopyalanmıştır (Osmanov, 2004: 16).

4.3. Söz Dizimi

4.3.1. Tamlamalar

Eynucadaki vokabülerin birçoğu Farsça menşeli olmasına karşın gerek isim gerekse sıfat tamlamalarının kuruluşu, Farsça olduğu gibi izafet terkibi şeklinde değil Türk dillerinde olduğu gibidir¹⁵. Tamlamaların kurulumu Farsçadakinden farklı olarak tamlayanın önce tamlananın sonra gelmesi şeklindedir. Türk dilinin tamlama mantığına uygun olarak oluşturulan isim tamlamalarında Uygurcanın tamlayan (/+nIn/) ve tamlanan (/+sI/ veya /+I/) eklerinin kullanıldığı görülür (Osmanov, 2004: 17).

4.3.2. Soru Cümlesi

Eynucada ek fiilin soru şekli, Uygur edebî dilinde olduğu gibi soru edatı /mu/ ile yapılır.

Çimençiz hes mu? ‘Kaleminiz var mı?’

4.3.3. Değiştirilebilir Unsurlar

Eynucanın hususiyetlerinden biri de bir cümledeki Eynuca anlam birimlerini aynı işlev ve anlama sahip Uygurca muadilleriyle değiştirerek kullanabilmesidir:

1. kalañ kes-ler hes vol-di, soñun-ni kemte qıl-ayli
2. kalañ kes-ler hes vol-di, soñun-ni **azıraq** qıl-ayli
3. kalañ kes-ler hes vol-di, **söz**-ni kemte qıl-ayli
4. kalañ kes-ler **kel**-di, soñun-ni kemte qıl-ayli
5. kalañ **kişi**-ler hes vol-di, soñun-ni kemte qıl-ayli
6. **çoñ** kes-ler hes vol-di, soñun-ni kemte qıl-ayli (Hayasi, 2012: 387).

¹⁵ Örneğin: Eynuca “kalañ kesler hes völdi” ‘büyük kişiler geldi’ (Hayasi, 2012: 384) cümlesindeki “kalañ kesle:” sıfat tamlaması Türkçede olduğu gibi tamlayan tamlanan dizimiyle oluşturulmuştur.

Yukarıdaki 1. cümle bütünüyle Eynuca leksik unsurlarla kurulmuş bir cümle iken 6. sıradaki cümleye kadar her bir cümle, bir anlam biriminin Uygurca muadiliyle değiştirilmesi suretiyle yeniden kurulmuştur. Değiştirilen unsur koyu harflerle yazılmıştır.

4.4. Söz Varlığı

Eynuca ile ölçünlü Yeni Uygur Türkçesi arasındaki temel farklılık söz varlığında yatmaktadır. Eynuca, ölçünlü Yeni Uygur Türkçesinde yer almayan kendine has sözcüklere sahiptir.

Eynucanın tüm leksik varlığı üç tür sözcük grubundan oluşur: Birincisi Uygurcayla ortak Türkçe kökenli sözcükler, ikincisi Uygurcayla ortak Türkçe kökenli olmayan sözcükler¹⁶, üçüncüsü söz varlığının büyük kısmını oluşturan Eynucaya has sözcükler¹⁷ (Hayasi, 2000: 434).

Eynucadaki deyimler, günümüz Farsçasında görülmez. Bu deyimlerin bileşenleri ve birleşme şekilleri Uygurcadaki muadillerinden kopyalanmıştır. Aşağıdaki tabloda Eynuca ve Uygurca deyimler karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Dil	Eynuca	Uygurca	Türkçe
1. Bileşen	dex qariş+i ¹⁸	yaxşı aççıq+i	güzel acı, baharatlı
2. Bileşen	nigāla- nadax	kör- yaman	gör- kötü
Deyim	dex nigāla- qarişi nadax	yaxşı kör- aççıqi yaman	‘sev-’ ‘sinirli, asabi’

(Hayasi, 2012: 387-388)

5. Eynucanın Niteliğine Dair Fikirler

Yukarıda ses, şekil ve sentaks özellikleri ifade edilen Eynucanın söz varlığının büyük bir kısmı Türkçe olmayan çoğunlukla Farsça menşeli kelimelerden oluşmakla beraber dil bilgisi

¹⁶ Eynuca üzerine Çinli dilbilimciler Cav Şiyangru ve Haşim Turdı tarafından yapılan bir çalışmada Eynucada geçiş sıklığı en yüksek olan 4200 kelime tespit edilmiştir. Tespit edilen kelimelerden Eynuca ve Uygurcada ortak olanların sayısının bir hayli yüksek olduğu görülmüştür. Söz konusu ortak kelimelerin ise çok büyük bir kısmı Arapça ve Farsça menşeli sözcüklerdir (Lee-Smith, 1996: 852).

Büyük bir kısmı Farsça kökenli olan Eynucaya has bu kelimelerden bazıları, Eynucanın kimi varyantlarında anlam açısından nüanslar arz eder. Mesela: Farsça kökenli “duxter” kelimesi Şeyxil köyünde Farsça’daki aslı anlamına uygun olarak ‘evlenmemiş kız, bakire kız’ anlamıyla kullanılırken Hotan ve Qaçun gibi mahallerde ‘evlenmiş kadın’ anlamıyla kullanılır. Daha fazla örnek için bkz. (Hayasi 2007: 190).

¹⁷ Eynucanın Uygurcadan farklı vokabülerinin çok büyük bir kısmı Farsça menşeli sözcükler olmakla birlikte Uygurcada bulunan Farsça kökenli kimi sözcüklere karşılık Eynucada aynı anlama sahip başka dilden ödünçlemelerin yer aldığı görülür:

Eynucada	Uygurcada	Farsçada	Anlamı
bazek (Moğolca < borsok)	girde	gird (yuvarlak, top)	yuvarlak ekmek
doğuy (mutmelen Çince)	tawuz	tarbuz	karpuz
hatta (Mançuca ‘malzeme’)	bazar	bâzâr	pazar

(Lee-Smith, 1996: 853)

¹⁸ Buradaki ek Türk Dillerinin ortak tamlanan eki olan /+I/’dir.

kaidelerinin neredeyse bütünüyle modern Uygur yazı dili veya ağızlarıyla benzeşmesi, onun kimliğine dair çeşitli iddiaların ortaya atılmasına sebep olmuştur.

Eynucanın kimliğine ilişkin olarak ortaya atılan iddialara yön veren ölçütler, onun leksik ve gramatik hususiyetleri ile bağlantılı olduğu kadar Eynuların sosyo - ekonomik, antropolojik ve etnik vasıflarıdır.

Söz konusu ölçütler çerçevesinde Eynuların dilini tetkik eden araştırmacıların bazıları Eynuları iki dilli bir toplum olarak nitelendirirken kimileri de bu dili; karma / melez dil¹⁹, jargon, Uygurcanın etkisine fazlaca maruz kalmış bir Farsça varyantı²⁰, Uygurcanın İranî bir dil etkisinde kalmış varyantı²¹ veya gizli dil olarak vasıflandırır.

İddialardan üçüncüsü olan Eynucanın Uygurcanın yoğun tesiri altında şekillenmiş bir Farsça varyantı olduğu fikri, en çok kabul gören ve makul sayılan izahtır. Fakat bu iddiaya yöneltilecek üç tenkit bu savı çürütmektedir:

İlk olarak Abdal grupları Eynucayı ana dil olarak kullanmamaktadırlar. Gerek kendi aralarında gerekse Abdal olmayan komşularıyla anlaşmak için Uygurca konuşmaktadırlar. Sadece etraflarındaki yabancılar tarafından anlaşılmak istemediklerinde Eynucayı kullanırlar.

İkincisi Eynucanın kelime hazinesi içerisinde kökeni Farsça olmayan bir kısım sözcüklerin bulunmasıdır. Eğer Eynuca, yoğun Uygurca etkisine uğramış Farsî kökenli bir dil olsa bu yabancı kelimelerin farazî eski dilde bulunması gerekirdi. Ancak bu yabancı kelimelere sahip bir Farsça varyant bilinmiyor.

Üçüncüsü ise şayet Eynucanın aslı Farsça menşeli başka bir dil olsaydı temel vokabülerden başka dil özelliklerinin de yaşatılması gerekirdi. Oysa Eynucada fonolojik, morfolojik hatta sentaktik tüm gramer Uygurcaya benzemektedir (Hayasi, 2012: 386).

6. Sonuç: Bir Gizli Dil Olarak Eynuca

Eynular, dışardaki günlük yaşamlarında Uygurca'yı kullanmalarına rağmen etraflarındaki insanların onların konuşmalarını anlamalarını istemediklerinde Eynuca konuşmaya başlarlar. Eynucayı yalnızca yetişkin erkekler bilmektedirler. Eynucayı konuşanlar

¹⁹ Lee-Smith, Eynucanın vokabüler ve gramerindeki karışımı dikkate alarak onun Farsça - Uygurca melez bir dil olduğuna hükmeder (1996: 861).

²⁰ Örneğin: Haşim Turdı ve Cav Şiyangru Eynuların ve Uygurların çok uzun müddet birlikte yaşamaları neticesinde Uygurcanın güçlü tesiriyle Eynuların asıl dilinin kelime hazinesi baki kalmakla birlikte Uygurca gramer hususiyetlerinin dile yerleştiğini beyan etmektedirler (Osmanov, 2004: 18 - 19). Eynu dilini konuşan Abdalların Farsî dillerden birini konuşan ahalinin torunu olduğu fikrini savunan bu iddiaya göre, Abdallar temel kelime hazinesi dışında tüm gramer ve fonolojik hususiyetlerini Uygurcaya benzetecek kadar onun etkisi altında kalmıştır (Hayasi, 2012: 386).

²¹ Çağdaş Uygurcanın Hotan ağzını inceleyen Osmanov, Eynuların dilini günümüz Uygurcasının güney ağzlarından Hotan ve Kaşgar ağzlarına Ak Hun (Eftalit) dilinin tesiriyle ortaya çıkmış bir Uygurca varyantı olarak adlandırmanın daha doğru olduğu kanaatindedir (2004: 19 - 20).

bu dili bilmeyenlerin bilhassa kadınların yanında kendi dillerinde şakalar yapmaktadırlar. Eynular, sohbetlerini gizlemeyi gerektirmeyen diğer zamanlarda ise evlerinde bile iletişim için Uygurca'yı kullanmaktadırlar (Hayasi, 2000: 434; 2007: 182 - 183; Hayasi *vd.*, 1999: 23).

Eynuca, gizli bir dil olarak ele alındığında sahip olduğu büyük ölçekli yabancı unsurların nedeni, başkaları tarafından anlaşılmasız hâle gelme ihtiyacı olarak tebarüz ettirilebilir.

Eynuca üzerine en kapsamlı çalışmaları yürüten Tooru Hayasi, bu dili Farsça leksik birimlerin Uygurca'ya releksifikasyon işlemi uygulanarak kopyalanması sonucunda meydana gelmiş gizli bir dil olarak değerlendirmenin daha gerçekçi olduğu kanaatinde (2012: 390, 392).

Hayasi'nin Eynuca dil malzemesi üzerine yaptığı incelemeler neticesinde ulaştığı mezkûr kanaat, bir gizli dilin sahip olduğu hususiyetler muvacehesinde ele alındığında ve diğer gizli dillerle bilhassa konuşurlarının adlandırılması ve sosyo - ekonomik durumları bakımından Eynucayı konuşan Abdal gruplarına oldukça benzeyen Anadolu Abdallarının gizli dilleriyle, karşılaştırıldığında tezahür edecek benzerlikler nedeniyle oldukça yerindedir.

Öncelikle gizli diller, bir dilin sosyal çevre etkisiyle oluşan varyantları (kişi dili, argo, jargon) olarak mütalaa edilirler (Caferoğlu, 2000: 3). Gizli dilleri, sosyal çevre nedeniyle teşekkül eden diğer varyantlardan ayıran hususların başında bu dilleri konuşan grupların birlikte yaşadıkları toplumla ilişkilerinde ciddi sıkıntıları bulunması gelir. Bu sosyolojik problem temelinde şekillenen gizli diller, grubun kendini koruma ve savunma güdüsüyle toplumun diğer kesimlerinden kendilerini yalıtarak onların anlayamayacağı bir anlaşma vasıtası olarak ortaya çıkarlar (Karaağaç, 2013: 435). Aslında çok dar bir muhitte oluşturulan ve kullanılan bu diller, genellikle birlikte yaşanan toplumun dil bilgisi kurallarına tabi yakın ve uzak yabancı dillerin anlam ve görev unsurlarıyla beslenirler. Haddizatında dar bir çevrede ve az sayıdaki insanlar tarafından sadece iletişim kurmak amacıyla kullanıldığı için kelime hazineleri oldukça sınırlıdır. Bu nedenle bazen bir kelimeye birden çok anlam yüklenmekteyse de ekler hariç yerli ağızlardan unsurlar alınmamasına özen gösterilir (Caferoğlu, 2000: 4, 6).

Eynuca, yukarıdaki kıstaslar çerçevesinde değerlendirilecek olursa bu dilin gizli dil olmanın bütün kriterlerine uymakta olduğu görülür. Nitekim Abdal gruplarının çevredeki diğer insanlar tarafından gerek dilencilikleri gerekse birtakım dinî ritüelleri nedeniyle sevilmedikleri hatta küçük görüldükleri daha önceden ifade edilmişti. Abdallar bu dışlanmışlık ve korku nedeniyle toplumun geri kalan kısmının anlayamayacağı hatta yalnızca yetişkin erkeklerin

anlayacağı bir dil ihdas etmişlerdir²². Ayrıca Eynuca, yerli dil olan Uygurcanın fonetik, morfolojik ve sentaktik tüm özelliklerini kopyalarken kelime hazinesinin büyük çoğunluğunu coğrafi bakımından uzak bir mahalde konuşulan Farsçadan almıştır.

Eynucanın Abdallar tarafından sadece anlaşılacak istemediklerinde kullanılması bunun dışında Abdalların günlük konuşmalarında yalnızca Uygurca'yı kullanmaları²³ da Eynucanın bir gizli dil olarak değerlendirilmesi için fazladan bir veri sunmaktadır.

Doğu Türkistan'dan Afganistan, Orta Asya²⁴, İran ve Türkiye'ye kadar uzanan geniş sahada²⁵ yani hemen hemen Türk dünyasının tamamında²⁶ tarihin farklı dönemlerinde, hayatını yarı göçebe bir şekilde çerçilik, sünnetçilik ve dilencilik²⁷ yaparak geçiren "Abdal" adlı topluluklar yaşamışlardır ve hâlâ yaşamaktadırlar. Abdal adını taşıyan bu yörüklerin kendi aralarında konuştukları gizli diller bütünüyle yukarıdaki evsafi camidir.

Mesela Anadolu Abdallarının kullandığı gizli diller²⁸den Teber, Pallacı, Tahtacı, Çepni dillerine bakıldığında tıpkı Eynuca gibi söz konusu gizli dillerde de kelime hazinesinin büyük oranda Türkçe olmayışına karşın fonetik, morfolojik ve sentaktik tüm hususiyetlerin Türkçe olduğu görülür²⁹.

Anadolu Abdallarının gizli dili; belirtilenin belirtenden sonra gelmesi ve cümle kuruluşunda özne+tümleçler+yüklem sırasının izlenmesi gibi sentaktik, sayı sıfatlarından sonra gelen isimlerin tekil olması gibi morfolojik birtakım özellikleri bakımından Türkiye Türkçesine

²² Tıpkı Eynuca gibi Anadolu'da Erkilet Çerçileri tarafından kullanılan "Dilce" adlı gizli dil de kendini koruma ihtiyacının neticesi olarak doğmuştur. Gezici esnaflığı meslek hâline getiren Erkiletler gittikleri yerlerde başkalarının anlayamayacağı Erkilet halkı, kaçakçılık yaptığı dönemlerde kendilerini zaptiye ve kolcu kuvvetlerine karşı önlem almak amacıyla aralarında bir anlaşma vasıtası üretmişlerdir. Bu anlaşma vasıtası kaçakçılığın ortadan kalkmasından sonra Erkilet Çerçilerinin işine yaramış ve geliştirilmiştir. Çerçiler, bu dili alışveriş esnasında malın fiyatının yükselip alçaldığını müşteriye hissettirmeden birbirlerine bildirmek için kullanmışlardır (Caferoğlu, 1952: 332; Özkan 1991: 295).

²³ Nitekim aynı durum Anadolu Abdalları için de geçerlidir. Örneğin: Güney Anadolu'da yaşayan büyük Abdal grupları, gizli dili kullanmaya ihtiyaç duymadıkları diğer zamanlarda yaşadıkları bölgenin ağızını konuştuğu (Yıldırım, 2011: 33) gibi Orta Anadolu Abdalları da Kırşehir ağzıyla (Sarıkaya; Seyfeli, 2004: 252) konuşmaktadırlar.

²⁴ Orta Asya Türkleri arasında sanatçı ve sazende loncasının "Abdoltili" adlı Anadolu Geygel Abdallarının dillerine benzer bir gizli dil bulunmaktadır (Caferoğlu, 1954: 42).

²⁵ Bazı sözcükler, birtakım ses değişiklikleriyle Anadolu ve Suriye Abdallarının dillerinde kullanıldığı gibi Orta Asya'daki esnaf ve sanatkâr zümreleri, İran derviş ve çingeneleri ile Filistin Navarlarının lisanlarında dahi kullanılmaktadır. 'para' anlamındaki "yeken / yaken / yakan / yakın" ve 'su' anlamındaki "pani, ponew, punew, ponu, poni" gibi Hint - İran menşeli bazı ortak kelimeler söz konusu geniş sahada kullanılmaktadır (Caferoğlu, 1953: 78 - 79). Böylesi ortak kelimeler ile benzer gramer hususiyetleri bu geniş coğrafyadaki Abdalların ortak bir geçmişe sahip olduğunu düşündürmektedir.

²⁶ Türkiye dışındaki tüm Abdal grupları ile ilgili genel bilgiler için bkz. (Yıldırım, 2011: 24 - 26).

²⁷ Eynu erkeleri de birkaç ay köylerinden ayrılp başka köyleri dolaşarak çerçilik, sünnetçilik ve dilencilik yapmaktadırlar (Hayasi, 2007: 183).

²⁸ Anadolu Abdallarının bilhassa güneyde Mersin, Adana, Osmaniye ve Kahramanmaraş illerinde yaşamakta olanların gizli dillerinin kapsamlı bir fonetik, morfolojik ve leksik değerlendirmesi için bkz. (Yıldırım, 2011).

²⁹ Nitekim Kırşehir, Hacibektaş, Kaman, Keskin yöresi abdallarının gizli dili olan Teberceden yaptığı derlemeler üzerine yapmış olduğu inceleme neticesinde Ahmet Günşen, söz konusu gizli dilin sentaktik ve morfolojik hususiyetlerinin Türkçeden kopyalandığını ifade etmiştir (2004: 1338 - 1339).

benzer. Ayrıca Anadolu Abdallarının gizli dilleri, Abdalların yaşadıkları bölgede konuşulan Türkçe ağızla fonetik açıdan bazı benzerliklere sahiptir. Bu benzerliklere rağmen Anadolu Abdallarının gizli dillerinin söz varlığında İranî dillerden (Farsça, Kürtçe) ve Hint dillerinden (özellikle Domari ve Romani) alınmış sözcükler önemli yer tutar. Bunun yanı sıra Arapça ve kaynağı belirsiz dillerden kelimeler de bu söz varlığı içerisinde yer alır (Yıldırım, 2011: 33 - 35).

Eynular ile Anadolu Abdalları arasındaki gerek sosyo - ekonomik gerekse yukarıda ifade edilen lengüistik benzerlikler nedeniyle Caferoğlu, Taklamakan kıyısından Anadolu'ya kadar uzanan geniş coğrafyada dağınık hâlde yaşayan tüm Abdal gruplarının dilini köken bakımından birlikte değerlendirir (Caferoğlu, 1953: 79):

Muhtelif dillerden kelime almaktan çekinmeyen bu 'gizli dil'in menşei meselesine gelince bu hususta kati bir şey söylemek zordur. Ancak işin içine dervişler de karınca, bu gizli dilin vaktiyle mevcut olan 'Sasan'lar dilinden türemiş olması ihtimali ileri sürülebilir. Bu dil ise, onuncu asır Arap şairlerinden Abu Dülaf'ın hamisi bulunduğu Al-Sahib al-Talkaniye sunduğu kasidesinin dili olan Sasanların 'gizli dilidir' ve on asırlık bir maziye malikdir.

Özetle söylenecek olursa Eynuca, hem Eynuların sosyo - ekonomik pozisyonlarının bir gereği olarak gizli bir anlaşma vasıtası olması yönüyle hem de genel vokabülerini Farsçadan almakla beraber ses bilgisi, biçim bilgisi ve söz dizimi özelliklerinin yerli Uygur ağızlarından kopyalanmış olması yönüyle Anadolu Abdallarının gizli dilleriyle benzerlik gösterir. Zira Türkiye'deki³⁰ Dilce (Caferoğlu, 1952: 333 - 343; Özkan, 1991: 298) , Teberce (Sarıkaya ve Seyfeli, 2004: 252; Günşen 2004: 1320 - 1339), Pallacı Dili, Tahtacı Dili, Çepni Dili (Caferoğlu, 1954: 41 - 56; Sevinçli, 2012), Geygeli Yörüklerinin Dili (Caferoğlu, 1994: 196 - 198), Eskişehir ve Düzce Abdallarının Gizli Dilleri (Caferoğlu, 1995: 211 - 213) ve Carcar Dili gibi gizli diller de Türkçe olmayan³¹ bir söz varlığına sahip olmakla beraber tüm gramer kaidelerini yerli Anadolu ağızlarından kopyalamıştır³². Binaenaleyh Eynuca, Anadolu Abdallarının dilleriyle dil bilimsel anlamda birçok benzerlik³³ gösteren ancak kökenlerinin ortaklığı meşkûk olan bir gizli dildir.

³⁰ Türkiye'deki tüm gizli dillerin sınıflandırılması ve söz varlığına ilişkin etimolojiler, dilbilgisi incelemeleri ve semantik değerlendirmeler için bk. (Kaymaz, 2003; Demir, 2002; Mor, 2009).

³¹ Ancak burada şunu belirtmek gerekir ki; Anadolu Abdallarının bu Türkçe olmayan söz varlığının kökeni Farsça değildir. Bu husus, Anadolu Abdallarının gizli dillerini Eynucadan farklı kılmaktadır.

³² Bu dillerden başka Malatya ilinin Darende ilçesinde konuşulan bir gizli dilin de Türkçe olmayan kelime hazinesine rağmen Türkçe gramer özelliklerine sahip olduğu bilinmektedir (Gülensoy, 1987: 136 - 139).

³³ Yalnızca anlaşılacak istenilmediğinde kullanılması ancak bu durumlar dışında daima yerli ahalinin Türkçe varyantlarının konuşulması ve söz varlığı dışında tüm gramer özelliklerinin Türkçeden kopyalanması gibi benzerlikler.

Transliterasyon Harfleri ve Ses Değerleri

- ā : art, düz, geniş ve uzun ünlü
- x : tonsuz, sızıcı, gırtlak ünsüzü (açıklık derecesi h sesinden daha az)
- ğ : tonlu, patlamalı, art damak ünsüzü
- q : tonsuz, patlamalı, art damak ünsüzü
- ŋ : tonlu, akıcı, art damak ünsüzü

Kullanılan İşaretler

- + : isim tabanı
- : fiil tabanı
- /x/ : “x” bir biçim birimi

(x) : “x” sesi kelime tabanının ünlü ya da ünsüzle sonlanmasına göre değişmektedir.

A : biçim birimlerinin gösteriminde hem kalın “a” hem de ince “e” sesini temsil eder.

D : biçim birimlerinin gösteriminde hem tonlu “d” hem de ön damak “g” sesini temsil eder

G : biçim birimlerinin gösteriminde hem art damak “ğ” hem de ön damak “g” sesini temsil eder.

I : biçim birimlerinin gösteriminde hem kalın “ı” hem de ince “i” sesini temsil eder.

K : biçim birimlerinin gösteriminde hem art damak “q” hem de ön damak “k” sesini temsil eder.

Kısaltmalar:

ALICPAA - *Atlas of Languages of Intercultural Communication in the Pacific, Asia and Americas*. Volume II, Editors: Stephen A. Wrum, Peter Mühlhäusler, Darrell D. Tryon, Berlin: Mouton de Gruyter.

BSLCC - *Brill's Studies in Language, Cognition and Culture*, Series Editors: Alexandra Y. Aikhenvald, R. M. W. Dixon, N. J. Enfield; Volume 2, *Copies versus Cognates in Bound Morphology*, Editors: Lars Johanson, Martine Robbeets, Leiden-Boston: Brill.

DİA – *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi.

EVTW - *Einheit und Vielfalt in der türkischen Welt : Materialien der 5. Deutschen Turkologenkonferenz, Universität Mainz, 4.-7. Oktober 2002*, Herausgegeben: Hendrik Boeschoten, Heidi Stein, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

Türkler – *Türkler*, Editörler: H. C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

Kaynaklar

ALİYEVA, M. (2013). *Lobnor Ağzı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

CAFEROĞLU, A. (1952). Erkilet Çerçilerinin Argosu “Dilce”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 4, 331 - 344.

CAFEROĞLU, A. (1953). Anadolu Abdallarının Gizli Dillerinden Bir İki Örnek. *Fuat Köprülü Armağanı*. İstanbul: D.T.C.F. Yayınları. 77 - 79.

CAFEROĞLU, A. (1954). Pallacı, Tahtacı ve Çepni Dillerine Dair. *Türkiyat Mecmuası*, 11, 41 - 56.

CAFEROĞLU, A. (1994). *Anadolu Ağızlarından Toplamalar Kastamonu, Çankırı, Çorum, Amasya, Niğde, İlbaylıkları Ağızları, Kalaycı Argosu, ve Geygelli Yürüklerinin Gizli Dili*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

CAFEROĞLU, A. (1995). *Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler Van, Bitlis, Muş, Karaköse, Eskişehir, Bolu ve Zonguldak İlleri Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

CAFEROĞLU, A. (2000). *Türk Dili Tarihi*. İstanbul: Enderun Kitabevi.

COŞKUN, M. (1998). Yeni Uygur Türkçesinde Ses Uyumu ve Ses Olayları. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6, 796 - 807.

DEMİR, N. (2002). Türkiye’de Özel Diller. *Yeni Türkiye, Türkoloji ve Türk Tarihi Araştırmaları Özel Sayısı I*, 43, 422 - 428.

GÜLENSOY, T. (1987). Darendede Konuşulan Gizli Dil Üzerine, *II. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu, 19 - 21 Ekim 1987*, 136 - 139.

GÜNŞEN, A. (2004). Kırşehir, Hacıbektas, Kaman ve Keskin Yöresi Abdallarının Gizli Dilleri: Teberce. *V. Ululararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I*, 20 - 26 Eylül 2004, 1315 - 1343.

HAYASI, T. (2000). Lexical Copying in Turkic: The Case of Eynu. *Studies on Turkish and Turkic Languages (Turcologica)*, 46, 433 - 439.

HAYASI, T. (2012). On the distribution of Eynu, a Modern Uyghur - based secret language spoken in South Xinjiang. *EVTW*, 182 - 192.

- HAYASI, T. (2012). Foreign and Indigenous Properties in the Vocabulary of Eynu, a Secret Language Spoken in The South of Taklamakan. *BSLCC*, II, 381 - 394.
- HAYASI, T., ROZİ S., MUHEMMET T., WANG J. (1999). *A Şeyxil Vocabulary –A Preliminary Report of Linguistic Research in Şeyxil Village, Southwestern Xinjiang*. Kyoto: Department of Linguistics, Faculty of Letters, Kyoto University.
- HILDEN, K. (1949). The Abdals in Eastern Turkestan From an Anthropological Point of View. *Journal of the Royal Central Asian Society*, 36, 72 - 77.
- JOHANSON, L. (2011). *Türk Dili Haritası Üzerinde Keşifler*. (Çeviren: Nurettin Demir ve Emine Ceylan), Ankara: Hacettepe Yayıncılık ve Kitapçılık Ltd. Şti.
- KARAAĞAÇ, G. (2013). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KAYMAZ, Z. (2003). *Türkiye'deki Gizli Diller Üzerine Bir Araştırma*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- KONUĞU, E. (2002). Akhunlar. *Türkler*, 1, 827 - 830.
- LADSTÄTTER, O., TIETZE, A. (1994). *Die Abdal (Äynu) in Xinjiang*. Viyana: Avusturya Bilimler Akademisi.
- LEE SIMITH, M. W. (1996). The Eynu Language. *ALICPAA*, 2, 851 - 863.
- MOR, G. (2009). Türkiye'deki Gizli Dillerin Ses, Şekil ve Kavram Alanı Bakımından İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- OSMANOV, M. (2004). *Hazirqi Zaman Uyğur Tiliniñ Hoten Diyalikti*. Urumçi: Şincan Xelq Neşriyatı.
- ÖZKAN, N. (1991). Erkilet Gizli Dili. *Erciyes Yöresi 1. Folklor, Halk Edebiyatı ve Etnoğrafya Sempozyumu (3 - 5 Mayıs 1990)*, 295 - 315.
- SARIKAYA, M., SEYFELİ M., (2004). Kırşehir Abdal / Teber Dili ve Anadolu, Azerbaycan, Özbekistan Gizli Dilleriyle İlgisi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 15, 243 - 278.
- SEVİNÇLİ, E. (2009). Özel / Gizli Bir Dil: Çepni Dili. *Journal of Yaşar University*, 4, 1922 - 1949
- SHAW, R. B. (1878). *A Sketch of the Turki Language As Spoken in Eastern Turkistan (Kashghar and Yarkand)*. Kalküta: Baptist Mission Press.
- YAZICI ERSOY, H. (2007). Yeni Uygur Türkçesi. *Türk Lehçeleri Grameri*. (Editör: Ahmet B. Ercilasun). Ankara: Akçağ Yayınları.
- YILDIRIM, F. (2011). *Abdal Gizli Dili İnceleme - Sözlük*. Adana: Karahan Yayınları.
- YİĞİT, İ. (2002). Kuteybe b. Müslim. *DİA*, 26, 490 - 491.